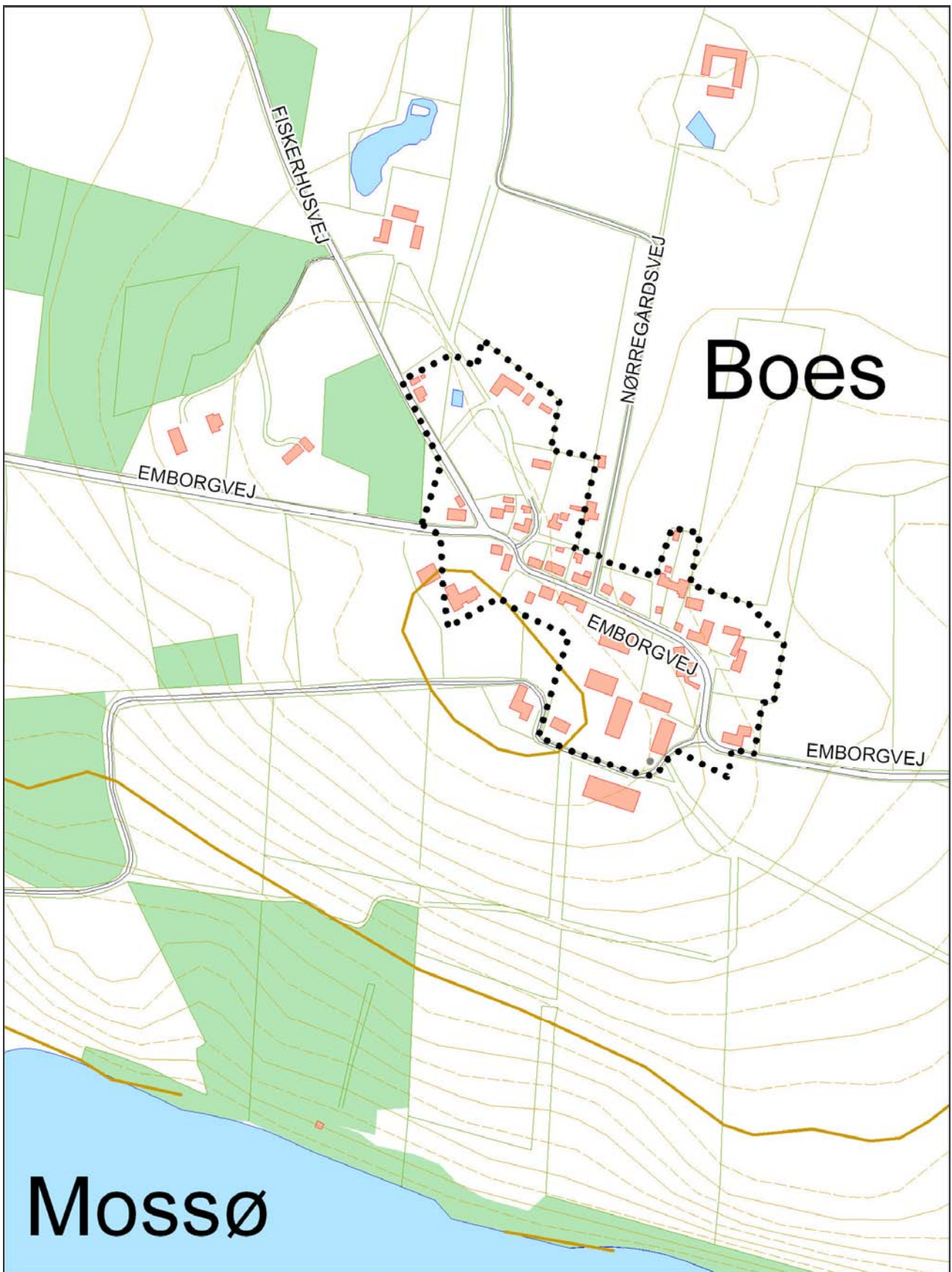

Boes

BESKRIVELSE

Lokalplanområdets beliggenhed.

BESKRIVELSE

Historisk baggrund

Naturgrundlaget

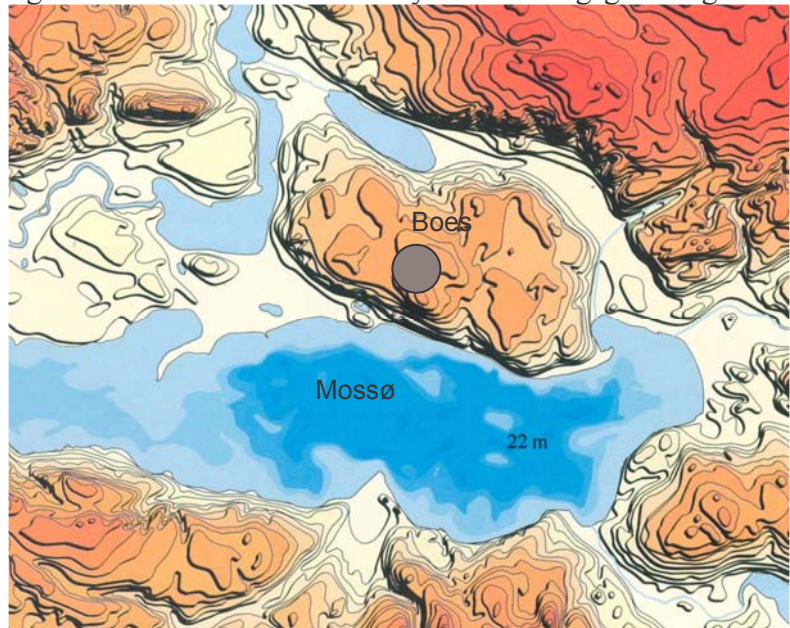
Boes landsby er beliggende i den sydlige del af Ry Kommune - på et stort bakkeplateau i morænelandskab, som hovedsageligt blev dannet under sidste istid.

Bakkeplateauet står klart afgrænset i landskabet af de store smeltevandsdale, som i dag tegnes af Skærbro Å, Vessø og Svejstrup Enge mod nord og øst og af Gudensø og Mossø mod vest og syd. Dambæk skov og Boes Skov danner et sammenhængende skovparti der yderligere afgrænser området. Det aflange bakkeplateau består fortrinsvis af dyrkbar lerjord med enkelte mindre søer, mosedannelser og vådområder. Mindre erosionsdale med vandløb ses i bakkeplateauets skrænter, deriblandt Boesskov bæk.

Boes er, som de fleste landsbyer "planlagte" byer i den forstand, at man tænkte sig om på forhånd, og klargjorde sig de behov, byen skulle tilfredsstille.

Byen skulle ligge nær ved både agerjord og eng, og der skulle være sikker adgang til drikkevand for dyr og mennesker. Samtidig måtte byen ikke kunne blive oversvømmet ved tøbrud, og der skulle være farbare veje på alle årstider.

Boes ligger derfor højt i landskabet på kanten af bakkeplateauet med markant terrænfald ned mod Mossø. Nord, vest og øst for Boes falder og stiger terrænet kun en smule. Nordøst for Boes lå der et vandingshul og en større mosedannelse, som man ved har været en del af naturgrundlaget for landsbyen. Boes Skov har bidraget til landsbyen med bygningstømmer, græsning, brændsel og ved jagt. Fiskeri på Mossø har ligeledes været en del af landsbyens ernæringsgrundlag.

Geologisk kort.

BESKRIVELSE

Boes – oprindelse og navn

Boes betyder bakkekam på oldnordisk og landsbyen kan formentlig dateres tilbage til tidlig middelalder. Dermed er Boes muligvis en af de ældste landsbyer i Ry Kommune, da landsbyer med landskabsbetingede navne har vist sig gennem arkæologiske udgravninger at tilhøre gruppen af tidlige bebyggelser.

Landsbytype

Middelalderens Boes tilhører som landsbytype gruppen af såkaldte *slyngede vejbyer*. Disse landsbyer er kendetegnet ved at være grundtypen for de senere udvidede vejbyer såsom vejfortebyer og vejklungebyer, som begge er væsentlige større landsbytyper.

Slyngede vejbyer er karakteriseret ved, at landsbyens gårde og huse organiserer sig omkring et internt vejforløb, som med små pladdannelser og udvidelser i høj grad må opfattes som landsbyens ryggrad. Vejen er primært en arbejdszone og med en sekundær funktion som forbindelsesled til omkringliggende landsbyer.

Dette træk var og er stadig tydeligt i Boes.

Foto fra 1940.

Landsbyens udvikling

Boes frem til ca. 1767

I 1554 findes der 4 bønder i Boes. Dette fremgår af Øm Klosters jordebog, som er en fortegnelse over klostrets fæstegårde og fæstehuse. Op mod reformationen tilhørte alle gårde i Dover sogn Øm Kloster, som grundlægges i 1172, og overgik til len under Skanderborg Slot i 1560 (reformationen).

BESKRIVELSE

Præsteindberetning fra 1623 omtaler, at der kan findes spor efter kirkegården. I værket *Kongeriget Danmark* af J.P. Trap står der ”*Kirken har vistnok ligget på højderne i den vestl. udkant af byen, hvor der er fundet kalk- og murbrokker samt menneskeben.*”¹. Boes kirke eller kapel er således allerede nedrevet inden 1623, og landsbyens kirkebørn må søge til andre kirker i området. Muligvis Kirken i Svejstrup. I hvert fald finder man i Svejstrup marknavnene fra 1683 optegnelsen *Boes Kirkes Stieg*.

I 1660 bliver Boes pantsat til en Chr. Fischer fra København, og landsbyen opregnes til at bestå af 4 gårde og 1 hus.

I 1670 oprettes der et rytterdistrikt under Skanderborg Slot. Dette betyder, at bønder under distriktet, deriblandt bønderne i Boes, bliver fritaget for skat mod at underholde og huse rytterne.

I 1731 omtales Boes Skov i en indberetning, hvor skovens ydeevne opregnes, og hvor landsbyen med ordene ”*Boes skov har en stor mose, hvori de til fornødenhed kan have tørveskær i 80 år*”², gives ret til tørveskær og undervildt.

I 1768 sælges krongodset i det Skanderborgske rytterdistrikt og Borgmester Rasmus Erichsen Møller i Århus³ opkøber Boes med skov. Såkaldte gårdslagtere opkøber i denne tid gårde og landsbyer, og presser på for landboreformer.

Bønderne har indtil dette tidspunkt dyrket landsbyens marker i fællesskab. Som fæstebønder har de desuden måttet gøre hoveri (pligtarbejde) og betale landgilde (fæsteafgifter) til Skanderborg Slot.

Boes fra 1780 til 1885

I 1780'erne og 1790'erne fejer de store landboreformer hen over Danmark. Dyrkningsfællesskabet bliver ophævet, og markerne udskiftes, dvs. de samledes omkring de enkelte gårde. Der blev desuden mulighed for at købe fæstegårdene fri, så de overgik til selveje.

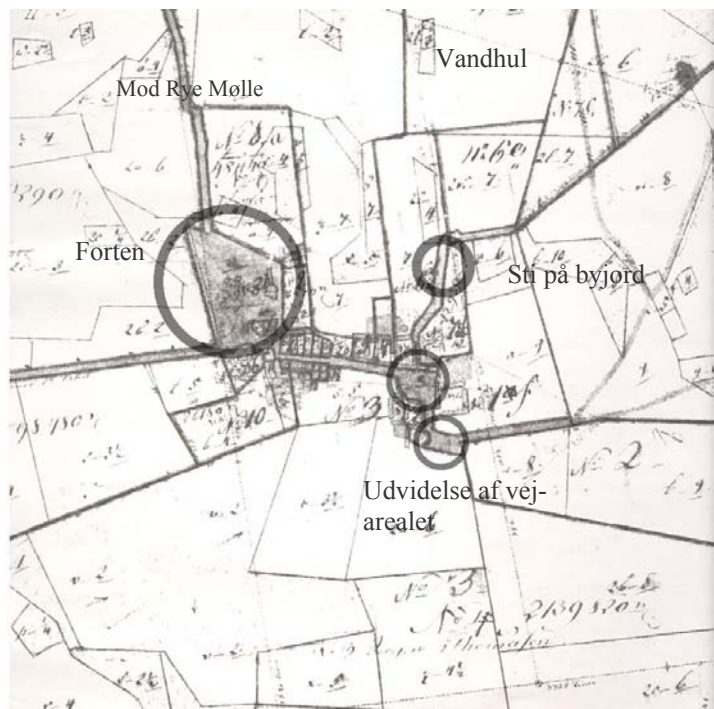
De nye tider kommer også til Boes, der udskiftes i 1780. Allerede syv år senere overgik ti af de tolv fæstegårde til selveje.

Landsby og landskab

Udskiftningskortet, der viser den nye organisering af landsbyen efter 1780, er i dag en vigtig kilde til vor viden om det gamle Boes:

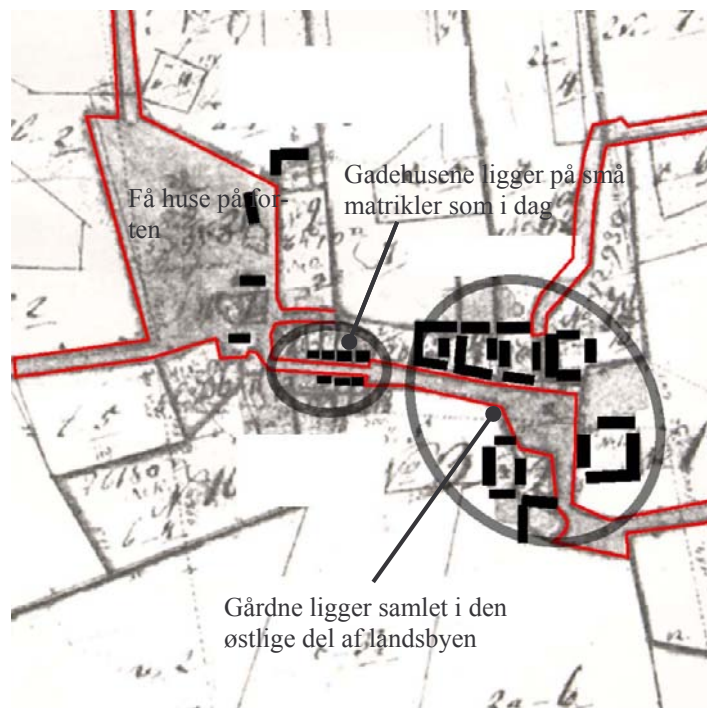
BESKRIVELSE

Boes udskiftningskort 1780 med vejbyens zoner.

Gårdene i Boes bliver i landsbyen efter udskiftningen, og der bliver derfor lavet en "stjerneudskiftning", så den enkelte gård så vidt muligt fik direkte adgang til det tilhørende jordstykke. Jordstykkerne er delte med markvolde/jorddiger.

Boes 1780. Landsbyens bebyggelsesmønster og infrastruktur.

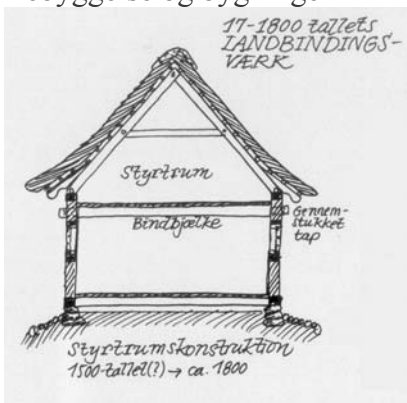
BESKRIVELSE

På kortet ses det, at landsbyens 7 gårde ligger tæt ved og ud til vejen som firlængede anlæg. En overvægt af gårde ligger på den nordlige side af vejen med nem adgang til markerne bag sig. En strimmel af byjorden løber mod nord og nordøst væk fra landsbyen og fungerer som fælles jord med adgang til vandingshullet og mosen samt muligvis som kirkesti til Svejstrup via jorddige-systemet.

En mindre plads adskiller gårdene fra den tætte række af enkelthuse på mindre matrikler midt i landsbyen. Mod vest og nord afsluttes landsbyen af det store trapezformede stykke byjord (forten), der bruges som friareal til at samle dyrene på, som tømmerplads ved husbyggeri, og til at lege og feste på osv.

Smedjen er sandsynligvis placeret på eller ved forten ved vejen mod Rye Mølle.

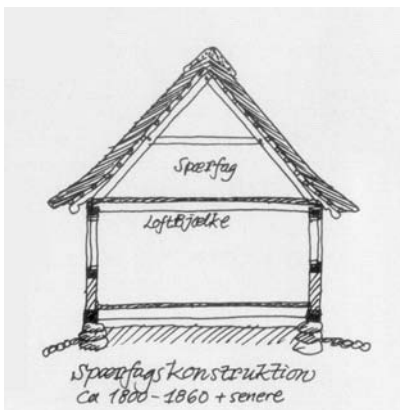
Bebyggelse og bygninger

Bygningerne var sandsynligvis opført som længehuse med bindingsværk efter de lokale (østjyske) byggetraditioner og med deres kendetegn.

Det østjyske bindingsværksbyggeri fra 1700-tallet og frem er generelt kendt for rig brug af tømmer og ret stærke farver på både tavl og bindingsværk⁴. Ofte ser man også tradition for at trække tavlefugerne og overgangen til det farvede tømmer op med hvidt eller gråt.

Lofterne kunne ofte have en såkaldt styrtrums-konstruktion med gennemstukne bjælker, hvilket gav ekstra rumhøjde på

loftet til opbevaring af korn. Tagkonstruktionen er et højt saddeltag med hel- eller halvvalmede gavle evt. med små tagskægkviste, så man kunne kaste kornet ind på loftet⁵. Øverst på taget var der en mønning af enten engtørv eller halm. De kendte kragtæer er sandsynligvis ikke en original bygningsdel for bygningerne i Boes.

Enkelte huse i Boes har stadig en del af disse kendetegn intakte.

Fra midten af 1800-tallet begynder det at bliver mere normalt at opføre grundmurede bygninger på landet.

Boes fra 1885 til ca. 1980

Frem mod 1885, hvor der udfærdiges et revideret matrikelkort, ændrer forholdene sig ikke væsentligt. Skriftlige kilder melder, at møllen i Boes brænder, og at Boes skole bliver opført i denne periode. I 1857 består landsbyen fortsat af 7 gårde samt 30 huse⁶.

Landsby og landskab

Danmark er stadig et landbrugssamfund, dog begynder den

BESKRIVELSE

---

stigende mekanisering af landbruget at påvirke landsbystrukturen.

I begyndelsen af perioden bibeholder Boes dog sin landsby- og markstruktur intakt. Matrikelkortet fra 1885 viser fortsat stort set den samme mark- og bebyggelsesstruktur. Vejforløbet er ligeledes fastholdt, bortset fra nogle nye matrikulære forhold ved kroen og på fortjen, hvor flere nye matrikulære opdelinger ses. En ny vej mod Ry Stationsby løber nu ud af byen i fortens nordvestlige hjørne, hvorved den tidligere hovedvej fik en mere sekundær funktion som vejen til smedjen.

På kortet fra 1960 bliver de gamle markdiger kortlagt, og vest for Boes viser kortet, at Vestergaard skoven nu er blevet plantet og allerede er en dominerende element i oplevelsen af landskab og by. Landsbyen forbliver i det store og hele indenfor den oprindelige landsby-afgrænsning, og oplever ikke særlig stor bygningsmæssig vækst.

Bebyggelse og bygninger

I denne periode forsvinder hovedparten af gårdene fra landsbybilledet. Derved mister Boes et vigtigt karaktertræk, som ellers har tegnet byen lige siden middelalderen. Kun Søgaard bliver tilbage som landbrug mens nogle andre gårdanlæg reduceres til enkelte fløje (Emborgvej 85). Det tætte gadeforløb midt i landsbyen bibeholdes dog ret intakt, og der anlægges forhaver til gadehusene.

I 1900 bliver den nye skole i Boes bygget i landsbyens østlige del ved Emborgvej 89, men lukker dog igen i 1951. Den gamle skole ved Emborgvej 56 bliver købmandshandel, senere brugs, og er i dag bolig og kaffestue.

I 1973-75 bliver der udarbejdet en bygningsregistrant i hæfteform for Boes af Professor K. Gottlob. Registranten gennemgår bebyggelses- og bygningsværdierne i landsbyen, og udpeger en række bevaringsværdige bygninger.

BESKRIVELSE

Eksisterende forhold

Boes

Flyfoto fra 1957 fra øst.

Flyfoto fra 2002 fra syd.

Landsby og landskab

Landskabet om Boes har ændret sig, men rummer stadig en række vigtige kulturhistoriske elementer: Store landskabs-elementer såsom Boes Skov og mosen findes stadig. Markmatriklerne er nogenlunde fastholdt i den historiske betingede stjerneform, og en del af jorddigerne er ligeledes bevaret. Særlig interessant er det, at jorddiget, der var en del af adgangsstien fra landsbyens vandingshul (bortdrænet i dag) til mosen, er bevaret, og er tydeligt i landskabet.

Ankomst

Landsbyen Boes tegner sig bedst i landskabet, når man møder den fra Boesvej i nord eller fra Emborgvej i øst. Herfra ser man tydeligt hvorledes det slyngede gadeforløb får landsbyen til at bugte sig på og over bakkekammen.

Syd for landsbyen løber høje nord- og sydgående læbeplantninger ned mod Mossø og bremser for frit udsyn ud over søen.

Ankomsten til landsbyen fra vest ad Emborgvej og fra nordvest ad Fiskerhusvej er domineret af Vestergaard skoven og tæt træbeplantning ved Fiskerhusvejs nordlige side, bl.a. på dele af den tidligere forte. Landsbyens markante placering i landskabet bliver derved sløret, og overgangen fra det åbne land og landsbyen bliver brat.

Bebyggelsesmønster

Det slyngede vejforløb (Emborgvej) er et stærkt karaktergivende træk i landsbyen. Vejen danner hovedstrukturen som landsbyens huse orienterer sig mod, og vejens knæk er med til at danne et sluttet gadebillede.

Generelt fremtræder den østlige del af Boes uden et klart bebyggelsesmønster. Dog ligger den tidligere skolebygning og især Søgaard som markante bygningsanlæg ved indkørslen til

BESKRIVELSE

Flyfoto af Emborgvej fra øst 1999.

landsbyen fra øst.

Mellem den nuværende kaffestue og de overfor liggende bygninger udvider vejen sig, og der dannes et lille byrum. Det er et meget markant træk, at kaffestuen og Emborgvej 85 ligger som en ”tragt”, der markerer indgangen til bygaden. Herfra bliver den bymæssige bebyggelse gradvist tættere, og danner et fint afgrænset bymiljø med deres tætte beliggenhed til og parallelt med vejen. Bygningen på Emborgvej 46 afslutter på effektiv vis gennem sin placering på grunden dette kendte gademotiv fra Boes.

Emborgvej 1930.

Emborgvej 2005.

I den vestlige del af landsbyen omkring landsbyens gamle forte ligger bygningerne med et mosaikagtigt præg med en bebyggelsesmæssig fortætning omkring Emborgvej, Fiskerhusvej og Byjorden.

Bebyggelsen i Boes rummer stadigvæk en stamme af gamle huse, hvoraf nogle kan føres tilbage til 1700-tallet.

Enkelte huse har endda bibeholdt en stor del af deres oprindelige udtryk og originalitet, mens andre er stærkt ombyggede.

BESKRIVELSE

Længehuset er den oprindelige og mest forekommende bygningstype i Boes. Hustypen er karakteriseret ved en bygningskrop med en smal profil, omkring 6-7 m's husdybde og med en høj tagrejsning på 45° - 50° opført med saddeltag.

Vejene og Byjord (forløb)

Vejene i Boes består af Emborgvej, Fiskerhusvej og Nørringgårdsvej samt enkelte småveje beliggende på landsbyens tidligere forte, hvoraf den mest markante kaldes "smejdevejen". Vejene i Boes er kendetegnet ved en enkel udformning uden fortove eller anden opdeling mellem gående og kørende trafik. Der er begrænset skiltning i bybilledet og ingen gadebelysning i Boes.

Vejforløbet på Emborgvej understreges flere steder af lavestensætninger, som yderligere afgrænser vejens offentlige zone fra ejendommenes private områder. Dette er særligt tydeligt omkring Emborgvej 46.

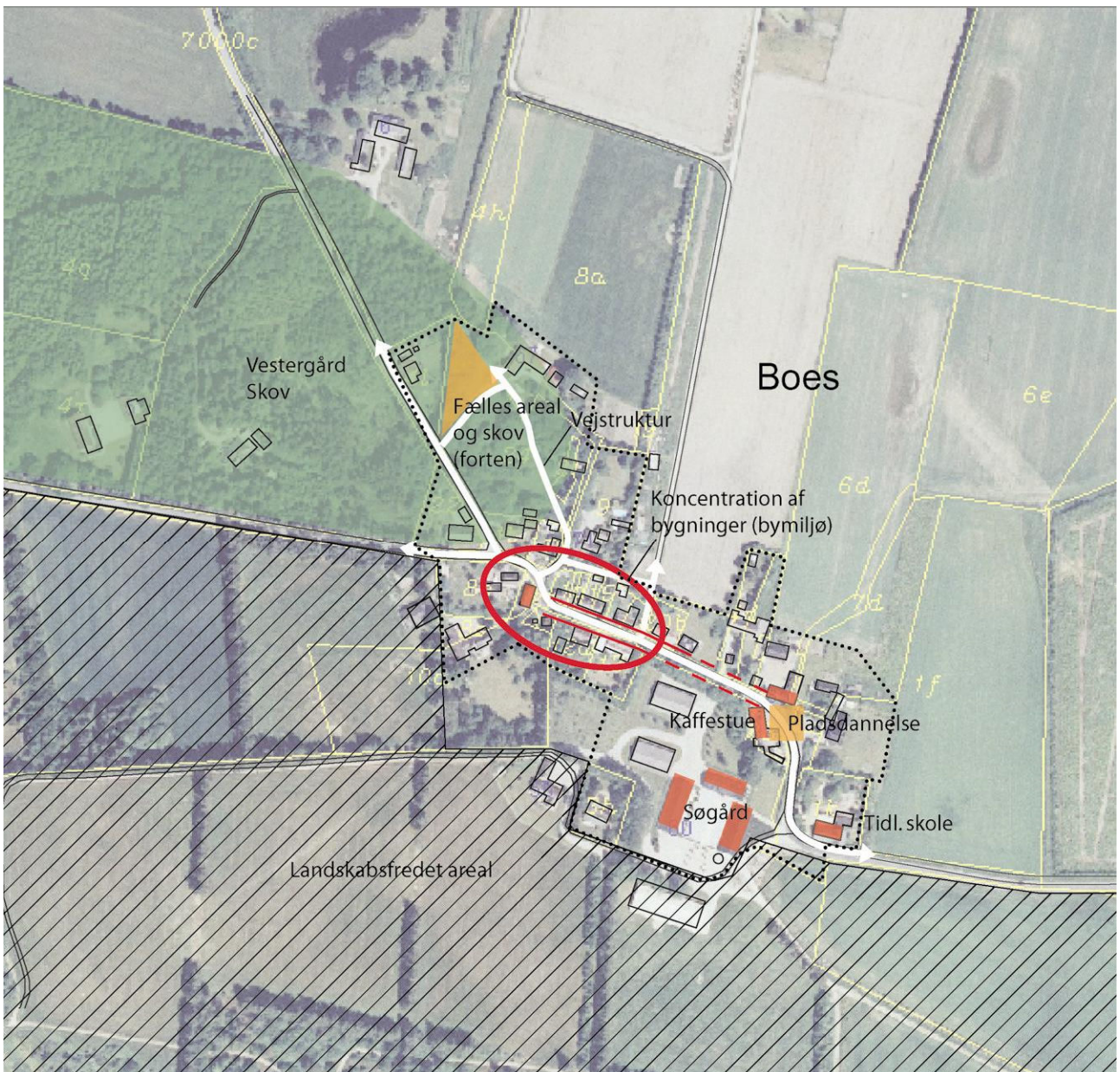
Smedjevejen bruges af lokale voksne og børn som gåtursrute, og giver desuden adgang til en på byjorden placeret legeplads.

Landsbyens gamle Byjord er ret intakt i sin matrikulære form fra 1885. Dog er der i tidens løb sket bebyggelse eller anden form for inddragelse af byjorden som ved f.eks. ejendommen Emborgvej 67 og 85. Ligeledes er den del af byjorden, der udgjorde landsbyens historiske stiforbindelse mod Svejstrup, i dag bortpløjet.

Ved kaffestuen og Emborgvej 85 danner bygningerne en plads, der på karakteristisk vis danner en "tragt" som indgang til det bevarelsesværdige bymiljø langs Emborgvej.

BESKRIVELSE

Karakteristiske træk og bevaringsværdier i Boes.

BESKRIVELSE

Emborgvej 89 – tidl. skole.

Emborgvej 85.

Eksempler på ”bevaringsværdige bygninger og betydningsfulde anlæg for bymiljøet”:

Emborgvej 44.

Emborgvej 44.

Emborgvej 46.

Emborgvej 63.

Emborgvej 73.

Emborgvej 75.

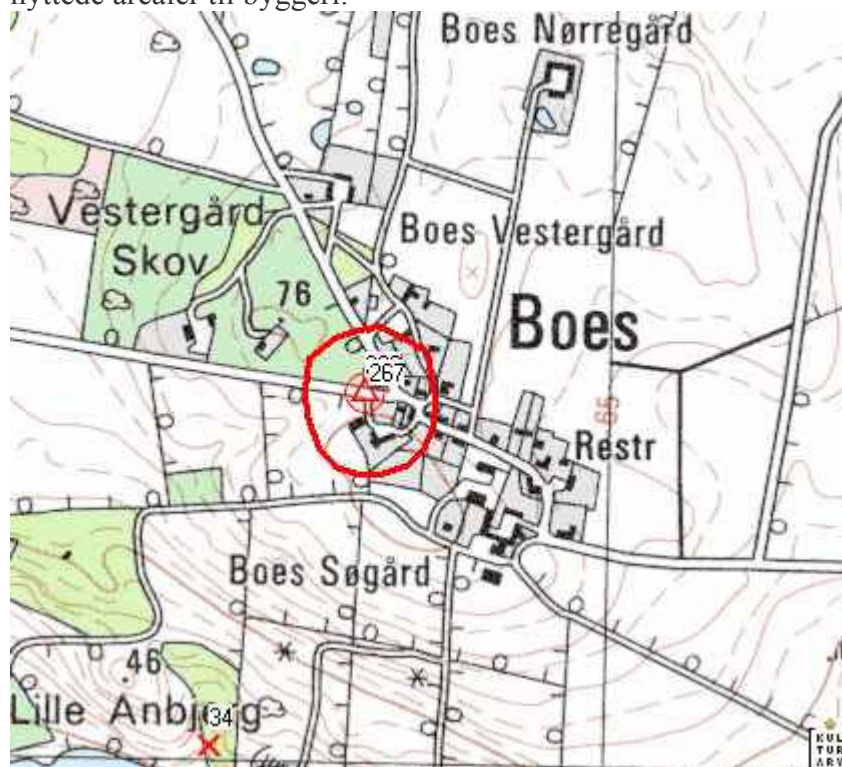
Emborgvej 54.

Emborgvej 56 – kaffestue.

Arkæologisk arv

Et område i det vestlige Boes er kulturarvsareal. Lokalplanen åbner dog ikke i væsentlig grad mulighed for inddragelse af uudnyttede arealer til byggeri.

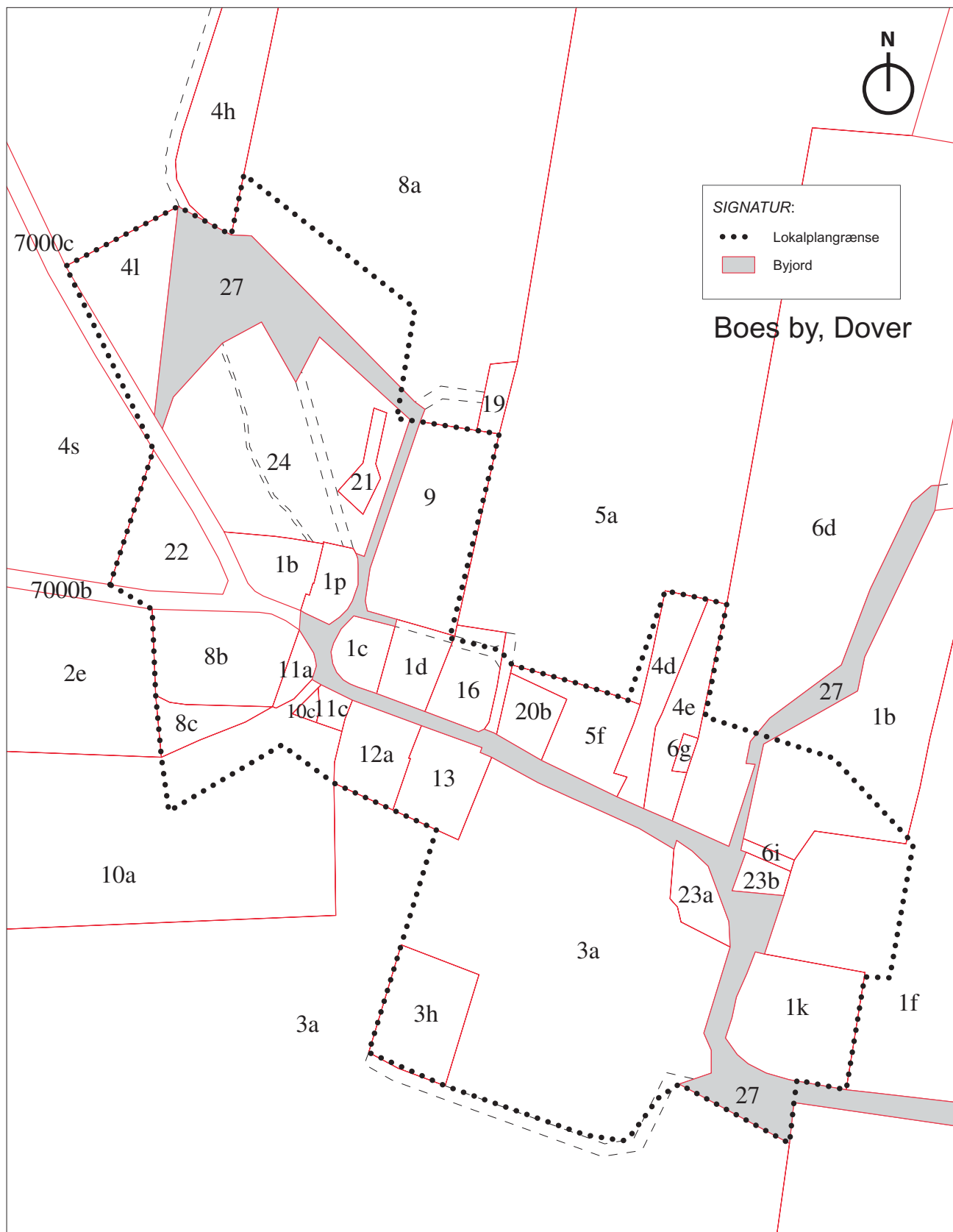
Skanderborg Museum skal inddrages i planlægningen af kulturarvsarealet, inden eventuelt byggeri påbegyndes.

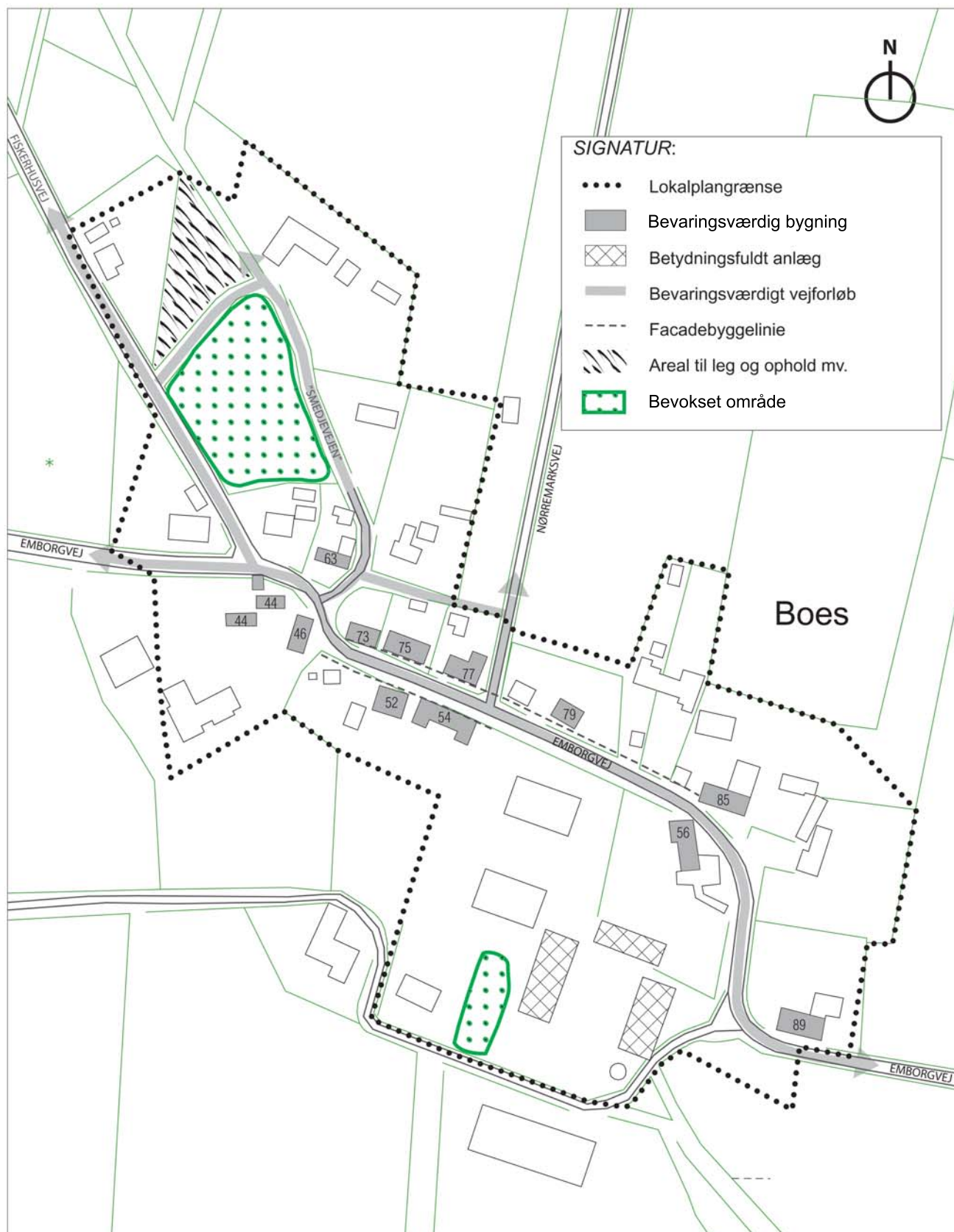
Området er registreret som kulturarvsareal af regional betydning af Skanderborg Museum. I registreringen om området står:

”I den vestlige udkant af Boes er der lejlighedsvis fundet murrester og skeletdele, der formodes at stamme fra den middelalderlige Boes Kirke. Boes har formodentlig udgjort et selvstændigt kirkesogn, men da der ikke foreligger skriftlige oplysninger om en sådan i de sædvanlige kilder, må en kirke være nedbrudt før 1524. I Ole Worms præsteindberetninger fra 1623 nævnes det, at der er spor af en kirkegård i Boes.”

og

”Der er gennem tid gjort fund af skeletdele og murbrokker på et areal i vestkanten af Boes. Kirkens oprindelse kan ikke spores da den ikke er nævnt i de skriftlige kilder bortset fra 1632, hvor der nævnes, at der er spor efter en kirkegård og det siges at have været et kapel på stedet.”

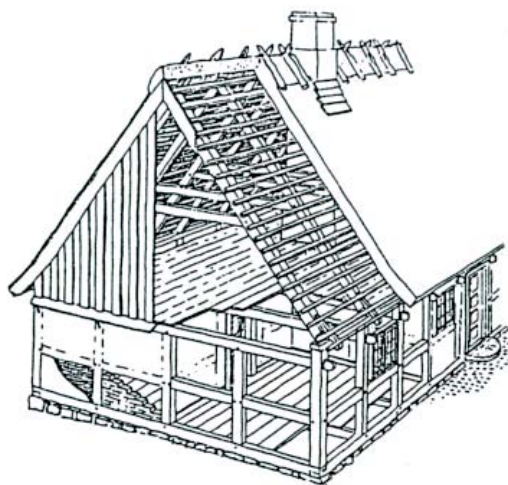

Vejledning for bygningers vedligeholdelse og modernisering

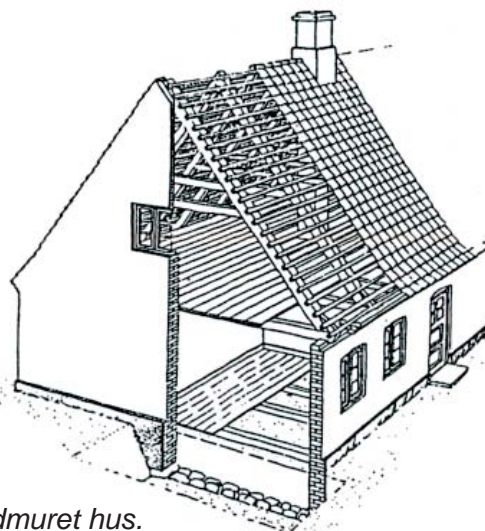

Husets helhed:

Det er vigtigt at behandle gamle bevaringsværdige huse nænsomt. Det vil sige først og fremmest beskytte og bevare bygningens originale dele. Vedligeholdelse og reparation kommer i første række. Gå altid efter den bedste kvalitet i forbindelse med istandsættelse og vedligeholdelse. Det er altid en god ide at få en faglig og uvildig vurdering af materialernes stand og vedligeholdelsesbehov. Slid og patina vidner om bygningens historie og alder, men er ikke nødvendigvis et udskiftningssignal, en gammel bygning må gerne se gammel ud.

Bindingsværkshus på fundament af syldsten.

Grundmuret hus.

Her ses to typer af bygninger, som er almindelige i Boes: det grundmurede hus og bindingsværkshuset. De grundmurede huse kom til i starten af 1900 tallet, mens bindingsværksbygningerne går meget længere tilbage.

Fundamenter:

Der findes forskellige typer af fundamenter, som har forskellige fordele og ulemper.

Syldstensfundamenter består af natursten med tværmål varierende fra tredive centimeter til en hel meter. Det kan være stablet i flere lag eller der kan være et enkelt lag af fladere sten, hvor der er en specielt god og fast jordbund. Mellemrummene imellem stenene fyldes ud af mindre sten, mørtel og stampet jord .

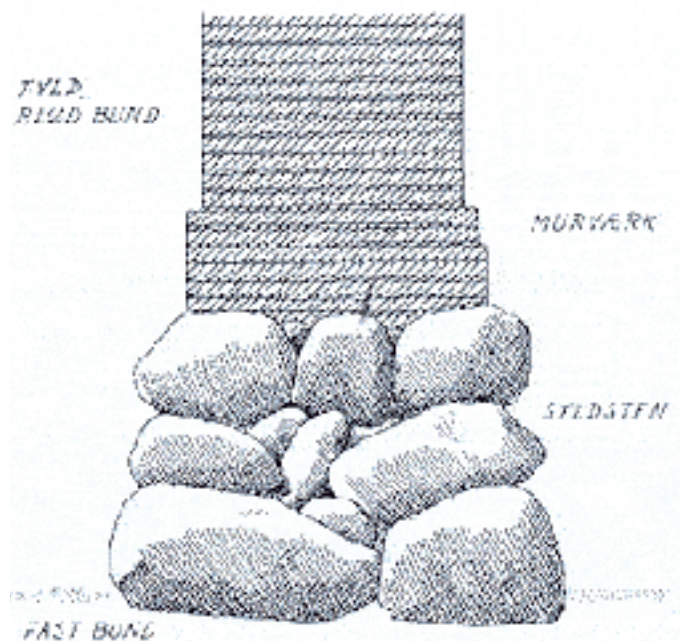
Steder hvor der har været mangel på natursten er fundamenterne blevet muret op af mursten. Disse fundamenter er enten muret op direkte på jord, på et plankelag eller over et enkelt lag syldsten. Fugt har lettere ved at trænge igennem et muret fundament end et syldstensfundament, hvorfor der oftere ses skader på grund af fugt i forbindelse med disse.

Betonfundamenter støbes på stedet, men der findes flere metoder til dette. Forskellen går på om betonen støbes direkte i jorden, om der lægges fundablokke som betonen støbes i eller om der laves en forskalning af brædder i hullet, som betonen kan hældes i. Betonen bliver derefter vibreret og glattet. Ovenpå hul, hvor betonen er støbt op til niveau med grunden, vil der blive lagt de såkaldte fundablokke, som igen fyldes med beton eller der lægges et lag med lekablokke. På den måde får fundamentet den rette højde over jorden.

I dag støbes fundamenter næsten altid i beton. Stenfundamenterne ses til gengæld ofte under ældre bygninger.

Under normale omstændigheder vil de ovennævnte fundamenttyper kunne fungere i mange år. Skader på fundamenter skyldes oftest ændringer af nutidige forhold med konsekvenser for fundamentet og sjældnere fundamentets alder.

Der er visse faresignaler, som kan være indikatorer på problemer med fundamentet. Det er revnedannelser i væggene, hvis vinduer og døre begynder at gå stramt eller skævheder i gulve og trapper. Disse faresignaler kan dog også være tegn på andre problemer for eksempel i husets trækonstruktioner. Hvis der opstår mistanke om at der er problemer med en bygningsfundament, kan det være nødvendigt at kontakte en bygningskyndig arkitekt, ingeniør eller geotekniker, som kan give en saglig vurdering.

Syldstensfundament

Facader:

Bindingsværk

Bindingsværk er en gammel byggemetode, som var almindelig herhjemme før i tiden.

Bindingsværkshuse består af et skelet af tømmer, som bærer taget og holder sammen på husets vægge. Hullerne imellem tømmeret bliver fyldt ud ved lerklining på fletværk eller ved opmuring. Opmuring begyndte man først med i løbet af 1700 tallet og der benyttedes enten soltørrede lersten eller de stærkere brændte mursten. Disse lerklinede eller murede mellemrum kaldes for tavler. De er ikke bærende, men virker afstivende på stolperne og sikrer dem i en vis grad imod udbøjning. De murede tavler er mere holdbare end de klinede, som let kan blive skadet af regn og fugt.

Efter glatning og pudsning af lerklining eller efter pudsning af murværket er bygningen blevet kalket helt over eller tavlerne og stolperne blev farvet i hver sin kulør. Der ses også bindingsværksbygninger med blankt murværk, hvor kun stolperne er blevet farvet med tjære. I en gammel bindingsværksbygning med lerklinede tavler er det vigtigt at forsøge at bevare disse selvom de er mere skrøbelige end de murede. Det kan være vanskeligt at genskabe overfladens karakter, som de lerklinede tavler har fået igennem mange år.

En af fordelene, ved at bygge gårdene af bindingsværk, har været, at det var fleksibelt i og med, at det var let at udvide bygningen eller tilføje et ekstra rum. Det kan derfor også være svært at bestemme en bygnings alder ud fra dets bindingsværk, da den kan være bygget af flere gange, og der ofte blev benyttet genbrugsmaterialer.

Fugtighed i træstolperne er den væsentligste årsag til skader i bindingsværket. Fugten kan trænge ind via revner i stolperne eller gennem nedslidte furer. Fugten kan også skyldes utætheder i tag eller tagrender. Da fugten fremmer både råd samt svampe og insektangreb er det utrolig vigtigt at forebygge. Hvis der observeres tegn på fugt, er det altid vigtigt at finde årsagen og få den og skaden udbedret, inden problemet vokser sig større.

Tre eksempler på bindingsværk i Boes alle har de sorte stolper, mens tavlerne er forskellige.

Der kan være stor forskel på syd –vest siden af huset og på nord siden af huset. Mod syd og vest er det meget varierende vejr, i form af både stærk sol, regn og blæst, facaden udsættes for, mens det mod nord og til dels øst er en mere jævn påvirkning. Nord siden, når sjældent at tørre helt ud, hvorfor der lettere kan opstå problemer med råd og fugt. Mens syd og vest siden lettere slår revner og kan smuldre en smule på grund af tørhed. En dyb revne i træet på et udsat sted kan lede regnvand langt ind i træet og føre til skjulte rådlommer, som man ikke umiddelbart bemærker på overfladen, men som langsomt ødelægger stolpen indefra. Derfor er det vigtigt at gennemføre en grundig analyse af bindingsværkets tilstand, hvor træets fugtighed og hårdhed måles og afprøves. Det er ikke altid muligt at vurdere træets tilstand kun udfra stolpernes overflade.

Det kan være en god ide at udføre en optegning af bindingsværkets konstruktion, og derpå markere eventuelt skadede dele. En sådan tegning vil også være en hjælp til at skabe et overblik over bygningens stabilitet og dermed forebygge at vigtige stabiliserende vægge eller bygningsdele fjernes. Det er en god ide at kontakte en sagkyndig, bygningskonstruktør eller arkitekt for at finde den præcise konstruktion. Gamle bygninger kan være meget skæve, og det kan skyldes sætninger i fundamentet, råd i tømmeret eller fjernede bygningsdele.

For at forebygge eventuelle skader er det en god ide altid at være opmærksom på tætning af revner i muren, samt tætning og rensning af tagrender og nedløb, som gerne skal kunne holde regnvandet væk fra facaden. Beplantning op af muren kan være meget idyllisk, men er u hensigtsmæssigt, da det vanskeliggør almindelig vedligeholdelse.

Blank mur

Bygninger med blank mur kræver også vedligeholdelse. De problemer der kan opstå ved murværk er oftest revner, som kan skyldes dårlige sten eller svigtende fundamenter. Reparation af fugerne kan løse de fleste problemer med revnedannelser. Det er altid en god ide at få problemet vurderet af en fagmand, som også kan være behjælpelig med en løsning, hvis det er fundamentet, det er galt med. Ved reparation af fugerne er det vigtigt at bruge den rigtige mørtel, som tillader fugt fra rummene at passere ud.

På gamle bygninger, som er opført i blank mur, kan det ses, hvordan murstenene har fået patina. Herudover er der også ofte en del håndværksmæssige murværksdekorationer, som det er værd at bevare. Derfor skal man være varsom med at behandle en gammel bygning blanke mur med nogen af de følgende metoder, som også er mere vedligeholdelseskrævende.

Bygning i Boes i blank mur.

Behandlet murværk

Mange gamle huse er blevet farvet på forskellig vis oftest ved brug af en af følgende metoder.

Vandskuring består af et tyndt mørtellag, som trækkes ud over hele muren, sådan at murværkets struktur stadig kan anes igennem.

Pudsning dækker muren med et tykkere mørtellag, sådan at murstensstrukturen ikke længere kan ses, men at der bliver en mere ensartet overflade.

Når man bruger kalkning på en mur, er det vigtigt, at der ikke har været cement i mørtlen da kalken i så fald ikke binder. Kalkning udføres bedst forår og efterår, når vejret er tåget og diset.

Disse måder at behandle eller farve murværket på, kræver en vedvarende vedligeholdelse hvert år.

Ved reparation af en gammel mur, som har været behandlet med en af de ovenstående metoder, bør reparationen foretages med et tilsvarende materiale, sådan at det falder naturligt ind i murens overflade.

Eksempler på bygninger i Boes, med behandlet murværk.

Vinduer:

Tidligere var det at lave vinduer et håndværk, hvor det i dag som så meget andet er blevet et industriprodukt. I gamle dag var det ikke muligt lave store glasflader, og derfor blev vinduerne sammensat med sprosser, for at få det nødvendige lys ind i huset. Vinduerne er samtidig en kilde til træk og kulde, derfor undgik man helst store glaspartier. Der fandtes dog også isoleringsteknikker dengang, som matcher nutidens termoruder, nemlig forsatsruder eller koblede rammer.

I dag er der mange typer af vinduer på markedet i forskellige materialer og deriblandt også mange, som forsøger at tilpasse sig de gamle bygningers stil. Alligevel er det vigtigt at bevare de originale vinduer af flere grunde. For det første er det i dag meget svært at skaffe træ til vinduerne, der har samme kvalitet som det, der blev brugt tidligere. For det andet har de gamle vinduesglas en mere ujævn overflade med små bobler i, som giver et andet udtryk end de moderne helt glatte ruder. Desuden har de gamle vinduer en karakter og patina, som ikke kan efterlignes.

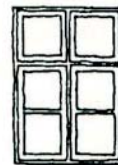
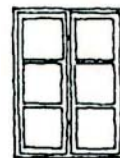
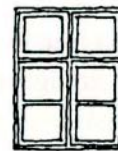
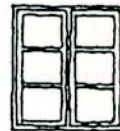
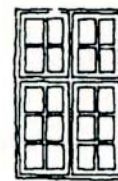
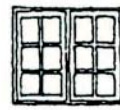
Efter at termoruden kom frem i forrige århundrede og man begyndte at bekymre sig om varmeregningerne, har man mange steder skiftet de gamle originale vinduer ud med nye store termoruder, som ikke passer ind i bygningens stil. Det kan heldigvis godt lade sig gøre at gøre skaden god igen. Der er utallige småsprossede vinduer på markedet hvorfor det kan tage tid at finde de helt rigtige. Det kan derfor være en god ide at sammenligne med gamle billeder og evt. tage en arkitekt med på råd. En arkitekt kan også hjælpe med til at få speciallavet vinduer, som er i stil matcher huset i materialer og form.

Ved istandsættelse af gamle vinduer er det også en god ide at benytte sig af fagmænd, da der er mange detaljer, som der skal tages højde for.

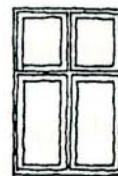
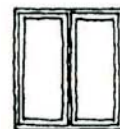
Torammet

Korspostvindue

Fra 1410

Til ca. 1900

Tidsmæssig udvikling af to traditionelle vinduestyper.

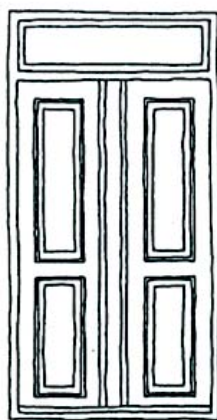
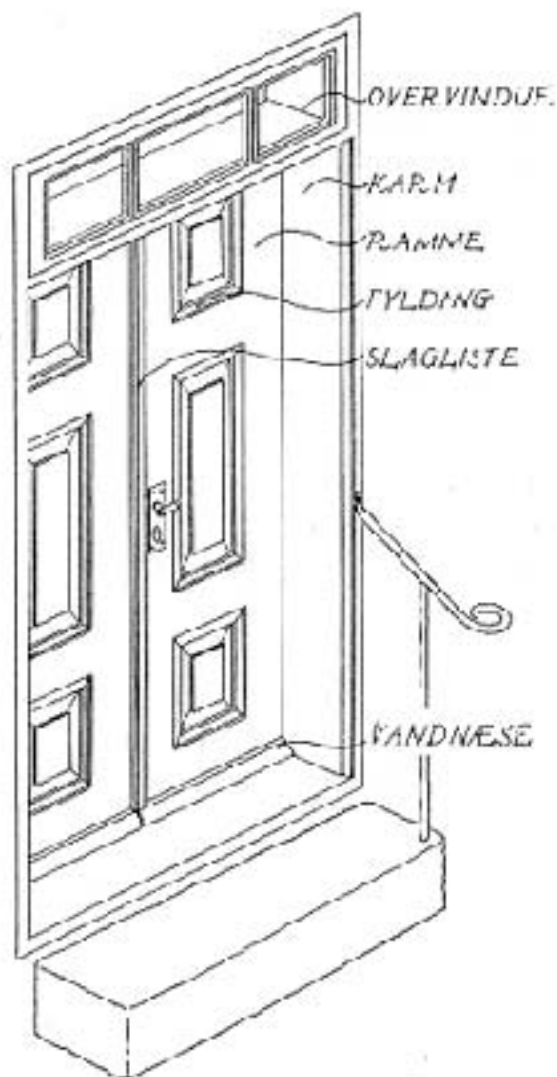
Døre:

Døre og porte har altid haft en særlig status. Det er igennem disse man træder ind i huset og byder sine gæster velkommen. Derfor er de ofte blevet vist en særlig opmærksomhed med hensyn til udformning, udsmykning og placering i facaden. Snedkeren har med udformningen af indgangsdøre ofte haft god mulighed for udfolde sig kunstnerisk.

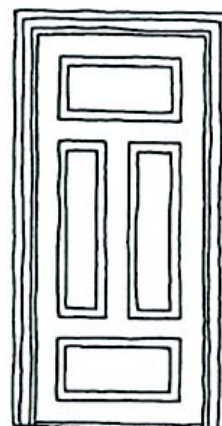
De gamle døre er præget af den tid, som de stammer fra, og det er derfor muligt ved at kigge nærmere på deres udformning og farver at læse en del af bygningens historie. Derfor er det vigtigt fortsat at bevare dem nænsomt og med respekt for de givne udtryk.

De gamle døre består oftest af flere dele. Ofte har dørene været forsynet med små vinduer, som har været med til at give en smule lys i entreen.

Hvis en hoveddør er i så dårlig stand, at den skal skiftes, bør den nye dør laves som en rekonstruktion af den gamle og de gamle materialer bør fortsat benyttes. Der er ingen grund til at tilføje nye elementer såsom glaslister af aluminium, på en gammel trædør. Når en gammel hoveddør skal istandsættes, vil det være en god ide at finde farver, der svarer til de originale og som er i harmoni med bygningens materialer og vinduernes farve.

Ca. 1900
Tofløjet dør med overvindue.

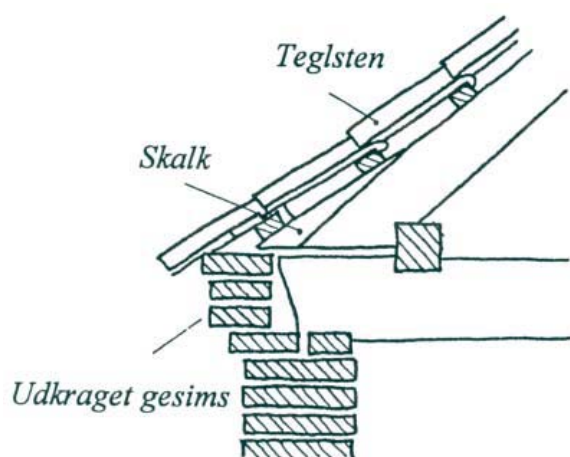
Ca. 1900
Enkelt fyldningsdør.

Tag:

Taget har en meget vigtig funktion for et hus som skærm mod vejr og vind. Desuden er taget også af stor betydning for bygningens udseende, da det udgør en stor flade, og derfor fylder meget i synsfeltet. Tidligere benyttedes lofterne på gårdene til opbevaring af korn, som tørrelofter og som flugtveje, men ikke til beboelse. Derfor stod de fleste tage som store ubrudte flader uden lysindtag i form af kviste og tagvinduer.

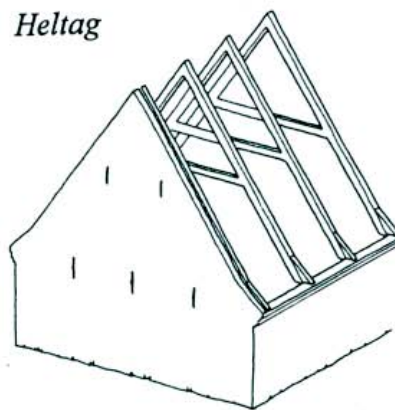
Overgangen mellem taget og husets facade består ofte af en gesims, der tjener som støtte for tagkonstruktionen herunder tagets opskalkning. Gesimsen er enten muret eller trukket i pudsmørtel afhængig af bygningens type.

Opskalkningen er det lille svaj forneden på tagfladen, som leder vandet væk fra facaden. Når der lægges nyt tag er det vigtigt at være opmærksom på at bevare den originale opskalkning, som udover at opfylde en funktion også er med til at give taget et mere elegant udseende.

I Boes er husenes tage almindeligvis saddeltage med en hældning på 45 -50 grader. Ved husets gavle er der typisk tre måder at forme taget på heltag hvor hele gavlen mures op, halvvalmet, eller helvalmet. I Boes kan der ses eksempler på alle tre typer. Stråtaget er det mest udbredte på det historiske længehus.

Heltag

Halvvalmet tag

Helvalmet tag

Tre typer af tagafslutninger ved gavle.

Eksempel i Boes på et længehus med helvalmet stråtag.

Tre eksempler på stråtage i Boes

Stråtag

Stråtag har dybe rødder i dansk historie. Lige siden midt i bondestenalderen er der blevet lavet tage af tagrør, og i mange århundreder var stråtaget det mest almindelige tag. Mange af de gamle stråtækte gårde, som vi stadig ser i landsbyerne, er vidner om et meget gammelt håndværk og om, hvordan der blev bygget på landet i gamle dage. Derfor er det vigtigt at bevare disse.

Der er variationer i udformningen af tagene fra egn til egn, der kan for eksempel være forskel på mønningen og tagskægget. Derfor er det vigtigt at orientere sig om de lokale skikke.

Som tagmateriale er stråtaget yderst fleksibelt og kan tilpasses en skæv bygning. Det er let og varmeisolerende samtidig med, at det har en speciel struktur og farve. En af ulemperne ved stråtage er brandfaren, hvis et stråtag først er blevet antændt, så brænder det meget hurtigt.

Et stråtags holdbarhed varierer alt efter kvalitet og forhold, men et godt og vedligeholdt tag kan holde op til 50 år. Mønningen har en kortere levetid end resten af taget og skal derfor skiftes. I Boes er der tradition for at bruge lyng fastholdt med et galvaniseret net til mønningen. Lyng mønninger har en holdbarhed på 10-15 år, hvorefter de skal skiftes. En halmmønning skal skiftes efter 4-6 år. En græstørvsmønning, som dog bruges sjældnere da der er færre strandenge tilbage i landet, holder ofte 25-30 år. Det er altid vigtigt at skifte mønningen i tide, da der ellers kan komme skader på resten af taget.

Når man har et stråtag, er det en god ide at holde øje med det. Som alle andre typer af tag, kræver det en god del vedligeholdelse og observeres der huller i taget, bør de repareres med det samme. Nogen mere sårbare steder er omkring kviste, skorstene, ved udsatte vindskeder og mønningen.

Et stråtag nedbrydes udefra af forskellige faktorer. På sydsiden af huset bliver taget om sommeren udsat for en voldsom udtørring, det kan gøre stråene skøre, så de langsomt begynder at brække af. Mod nord er det oftest en biologisk nedbrydning, som finder sted. Taget bliver sjældent voldsomt udtørret mod nord, men i perioder med meget fugtigt vejr forsvinder fugten ikke fra de yderste centimeter af taget, og det kan give grobund for svampevækst. Det er derfor på nordsiden, at der først kan observeres alger eller mos på taget. Kraftig vind kan give skader på taget, så derfor er det godt med læ omkring huset, men man skal passe på træer for tæt på taget, da de holder på fugten. Rotter, mår og fugle kan også lave skader på taget.

Alger kan fjernes, og det anbefales, at man får tækkemanden til at bruge et af de godkendte midler til dette.

Hvis der er mos på taget er der flere ting man skal tage i betragtning før man går i gang med at fjerne det. Generelt kan det anbefales at få mosset fjernet, da det holder på fugten, men hvis der er tale om et gammelt tyndt tag, med et tykt lag mos er det bedre at lade det sidde, indtil hele taget skal skiftes. Dette er under alle omstændigheder noget, som skal vurderes af tækkemanden.

Hvis der viser sig synlige bindinger/syninger, bør man straks kontakte en tækkemand og få en vurdering af tagets resterende levetid. Hvis taget skal holde 10-30 år må der ikke være synlige bindinger/syninger.

Det er en god ide at gå til en fagmand. Der findes mange tækkemænd, men hvis man vil sikre sig, at man får gjort et godt arbejde, så er det en god ide at forhøre sig om referencer, inden der laves en aftale om reparation eller tækning.

Der er flere metoder til at sikre et stråtag imod brand. En nyere godkendt metode er glasvæv, som dog kun kan etableres, samtidig med, at der lægges nyt tag. Der er også mulighed for at få tækkemanden til at behandle stråtagets overflade med brandhæmmende midler. Lynafledere frarådes på stråtag, da almindelige lynafledere smelter ved et nedslag og glødende metal, som falder ned på tag og mønning kan i sig selv antænde taget. Skorstene og eventuelle gnistfangere bør efterses og renses jævnligt for at undgå skorstensbrand, som let kan brede sig til taget. Antenner på taget kan tiltrække lyn og bør derfor placeres andet steds.

Tegl

Tegl har været kendt i Danmark siden 1100-tallet. Det er en tagtype, som er både flot, holdbar og modstandsdygtigt mod ild. I dag er der mange forskellige typer teglsten på markedet, som også kan svinge i kvalitet. Indtil 1500 tallet var der kun to typer af sten: Bæverhaler og munke-nonner. Omkring 1550 kom vingeteglstenen til landet og var den alt dominerende teglsten indtil forrige århundrede, hvor man udviklede de såkaldte falsteglsten, som findes i mange varianter.

Metoderne til at lægge tegltage også forandret sig gennem tiden. Når der skal skiftes tag på et gammelt hus, som kan have en del skævheder, bør man være opmærksom på, hvilken metode der benyttes. De gamle metoder er nemmere at tilpasse til evt. skævheder. De forskellige typer af tegl har også indvirkning på bygningens helhedsudtryk, og det kan være en god ide at tage en fagmand med på råd, når tagstenen skal vælges.

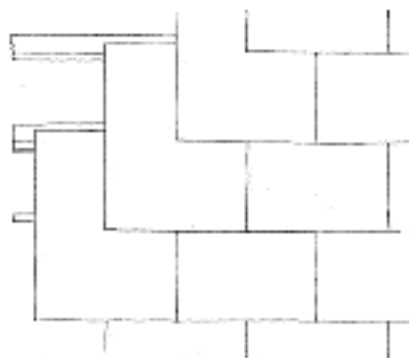
Skifer

Skifer er en natursten, den har været anvendt som tagmateriale siden midten af 1800 tallet. På landet blev skifer ofte brugt på taget af de mange hovedbygninger, som blev opført på de større gårde. Skifer taget gav mulighed for en lavere hældning på taget end med strå- og tegltage. På den måde blev taget mindre i øjnefaldende.

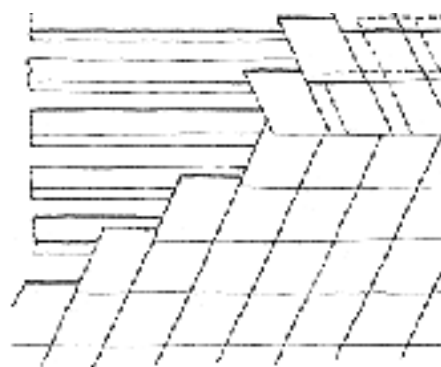
Skifer er dog også senere brugt til mange andre formål end til tage, blandt andet til murafdækninger, sålbænke under vinduer og til gulvfliser. Skifer tage er ikke voldsomt vedligeholdelseskrævende, men som med tegltage skal der dog holdes øje med knækkede sten.

Det er vigtigt at bemærke at skifer egner sig bedst til rette tagflader og derfor ikke passer godt til et tag med opskalkninger.

Når der skal lægges et nyt skifertag kan det godt betale sig at gå efter en god kvalitet. Skifer, der benyttes til tage, skal være af den bedste kvalitet for at undgå at skader og for at opnå en god holdbarhed. Det er også en god ide at bruge naturlig skifer og ikke kunst skifersten, som er billigere, men som ikke holder så længe. Reparationer i et gammelt skifertag med kunst skifersten er heller ikke hensigtsmæssig, da kunst skifer efter kort tid vil få en anden farve end det resterende tag.

dobbeltdækning

enkelttdækning

To forskellige måder at lægge et skifertag på.

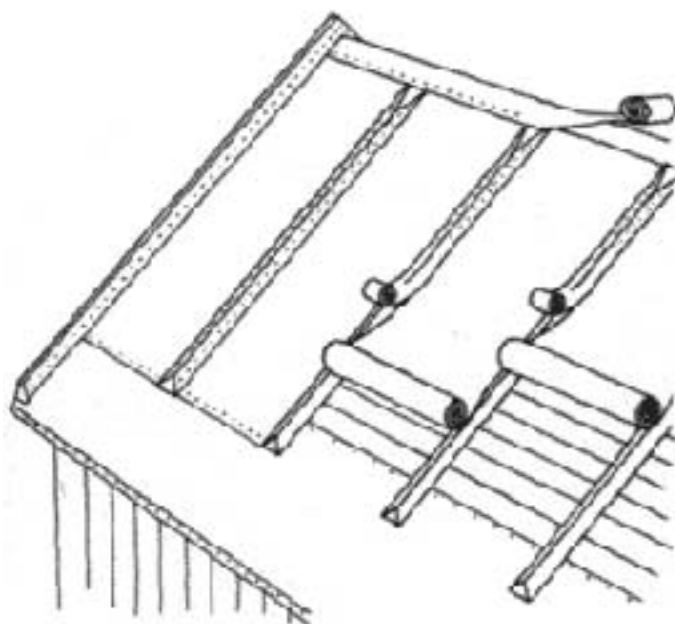
Tagpap

Tagpap er kendetegnet ved en ensartet og plan struktur. Det er et materiale, som har rødder tilbage til 1700 tallet, hvor man begyndte at lave pap plader, der blev imprægneret med tjære. Siden da har materialet dog udviklet sig meget. Indtil 1940erne har tagpap hovedsageligt været brugt til udhuse, landbrugs- og fabriksbygninger, skure og sommerhuse. Derefter har det være benyttet til meget forskelligt byggeri.

Der er flere fordele ved tagpap, blandt andet har det få samlinger, det har en god vindfasthed, og så er det et let tagmateriale og forholdsvis billigt. Der findes tre forskellige metoder til at lægge tagpap glatdækning, listedækning og fuldklæbning. Glatdækning er den ældste metode, hvor tagpappladen sømnes på alle fire kanter og er efter oplægning blevet overstrøget med tjære. Der kan lægges flere paplag over hinanden med denne metode. Listedækning er en metode, som opstod samtidig med at man begyndte at producere tagpappet på ruller. Ved listedækning bliver tagpappet ikke fastgjort direkte i tagkonstruktionens bræddeunderlag men på trekantlister. Fuldklæbning kom specielt i brug omkring mellemkrigstiden i betonbyggeriet.

Det er oftest specialister fra tagpapleverandørens firma, som står for at lægge paptaget i dag, hvor det tidligere var tømrerarbejde.

Tagpap er damptæt, så hvis der er opvarmede rum direkte under paptaget skal mellemrummet over isoleringen og paptagets underside være ventileret. Generelt er det vigtigt at holde loftbeklædningen tæt. Det er også vigtigt at rense paptaget jævnligt for nedfaldne blade og grene m.m. Tagpaptage med tjære kræver en jævnlig vedligeholdelse med overtjæring, hvorimod at paptag med asfalt ikke kræver meget vedligeholdelse de første ti til femten år. Derefter må det overstryges med asfalt. Det er bedst at lade overstrygning finde sted en varm og solrig dag, sådan at asfalt bliver tyndere og bedre kan trænge ind i mulige revner eller sprækker.

Eksempel på listedækning.

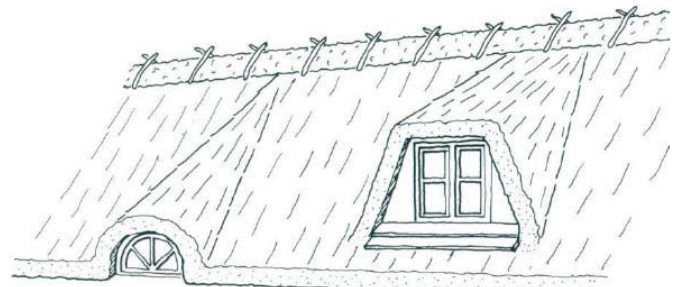
Kviste:

Siden 1880'erne har det været moderne at indrette lofterne til beboelse og derfor indførtes kviste på taget. I Boes er de mest almindelige kvisttyper taskekviste, pultkviste og kviste i stråtag. Andre typer kan være frontispicer, og saddeltagskviste. Stråtagskviste, består af små halvrunde vinduesrammer, der ses som en udposning i taget. Pult og taskekviste har den fordel at de falder ind i taget og derfor kan være mindre voldsomme end saddeltagskviste. Det er dog stadig meget vigtigt at tage højde for proportionering og placering.

Ved en ibrugtagelse af et gammelt loft og etablering af nye kviste er det yderst vigtigt at tage højde for proportioneringen. Store kviste på et gammelt bondehus, vil kunne se meget voldsomme ud og ødelægge et ellers harmonisk proportioneret hus. Ved tilføjelse af kvister er det nødvendigt at tage hensyn til tagkonstruktionen og derfor er det en god ide at holde størrelsen af kvisten inden for størrelsen af spærfagets bredde.

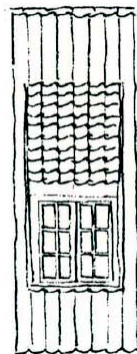
Ved farvelægning eller behandling af kviste er der flere muligheder, men det er under alle omstændigheder vigtigt at tage højde for farver og materialer på den eksisterende bygning. Man skal være opmærksom på at hvide kviste er meget synlige.

Farvevalget har stor betydning for kvistens fremtræden på bygningen. Det er vigtigt derfor at overveje, hvor fremtrædende kvisten bør virke og tage højde for husets stil og øvrige materialer. På et lille tag kan det være bedre at lade kvisten få en mindre fremtrædende karakter end på en stor tagflade. Det kan være en mulighed at male alle flader i den samme farve, sådan at kvisten fremstår som en helstøbt form på taget. Træ bør behandles med en dækkende maling og vinduerne bør i farve forholde sig til husets øvrige vinduer.

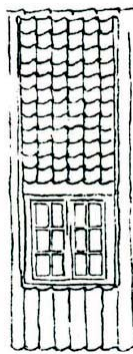

Tagkægskvist

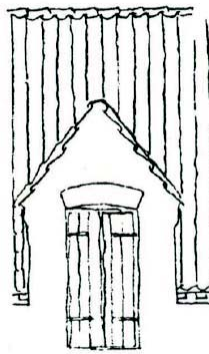
Stråtagskvist

Pultkvist

Taskekviste

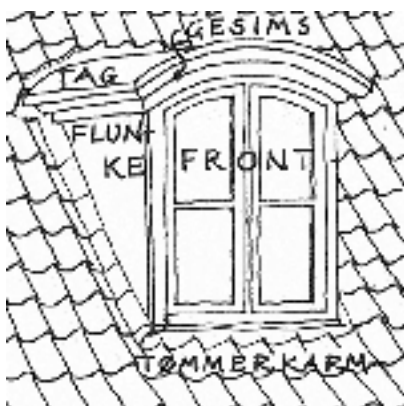
Gavlkv./frontkv.

Saddeltagskv.

Kvist m. buet tag

Kvistens dele

Ubalance (+)

Symmetrisk (+)

Asymmetri (+)

Skeløjet (-)

Vindøjet (-)

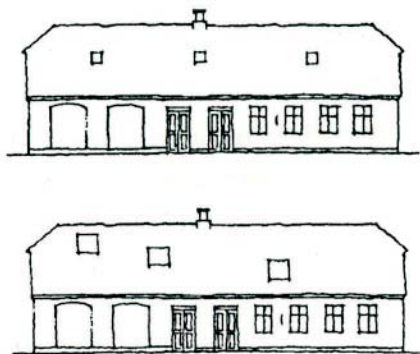
Kviste placeres mindst 3 tagsten fra gavle, tagfod og kip.

Tagvinduer:

Tagvinduer ses også flere steder i Boes. Tagvinduer er ofte en billigere løsning, men ikke altid den mest hensigtsmæssige hverken æstetisk eller funktionelt. Det må dog vurderes i forhold til den enkelte bygning.

Et tagvindue rejser sig ikke op fra taget, men lægger sig i tagfladen som en åbning. Det er sjældent en god ide med store tagvinduer, som visuelt kan virke som huller i tagfladen. I så fald er en kvist oftest en bedre løsning. Hvis der er behov for mere end et lille tagvindue, skal de ikke placeres for tæt ved hinanden. Generelt er det en dårlig ide at placere tagvinduer for tæt på gavlen, da det kan ødelægge den visuelle balance.

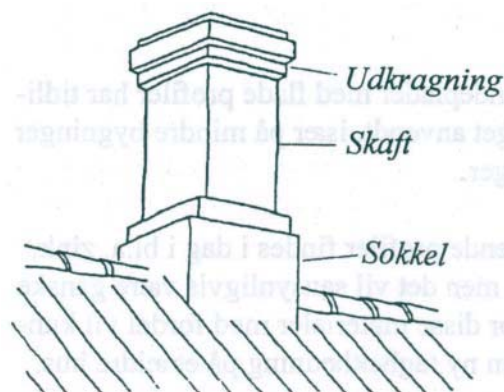
Der findes flere forskellige typer af tagvinduer. Det er vigtigt i tegltage altid at vælge en størrelse, som går op med bredden af teglstenene. Det er også vigtigt at placere tagvinduet så vidt muligt i plan med tagfladen. I stråtag er tagvinduer i tagfladen ikke egnede, da det er meget vanskeligt at lave en forsvarlig inddækning af vinduet i stråtaget. Det er dog muligt at tage ovenlys ind ved tagryggen, der hvor mønningen ellers ville have været, her kan det godt lade sig gøre at lave en inddækning. Tagvinduer bør have en farve, der harmonerer med tagets materi:

Placering og størrelse af tagvinduerne er vigtigt for bygningens helhedsudtryk.

Skorstene:

En typisk dansk skorstenspipe fra før 1950 er karakteriseret ved at sidde midt over tagryggen og ved tegl- og skifertage at have en muret inddækning. Skortenspiiben består af en bred sokkel, et slankt skaft og en afsluttende udkraget gesims. Øvrig udsmykning og særegenheder er oftest egns- og aldersbestemt. Overfladen på skorstenene er altid udformet og behandlet på samme måde som husets

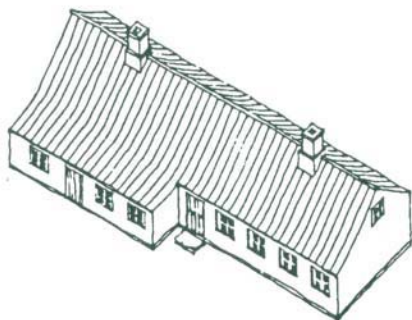
Skorstenens dele. facademure.

Ved vedligeholdelse af gamle skorstene er det godt at få lavet et isoleret foringsrør i skorstenshullet, som kan være med til at forhindre, at der opstår løbesod. Skortensrør, som er i brug, bør omfuges hvert 10-15 år, fugningen forvitrer både på grund af brug og fordi skorstenen er udsat i forhold til vejr og vind. Da man kun kan komme til at omfuge ydersiden af skorstenen, kan det også blive aktuelt med en total ommuring, da det er på indersiden, fugerne er mest udsatte.

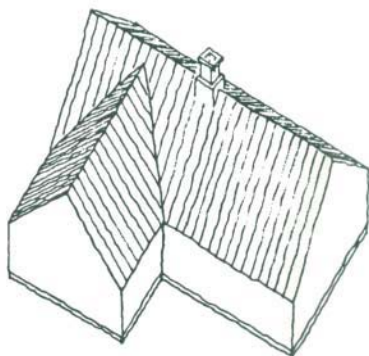
Ved en rekonstruktion af skorstenen på et hus er det en god ide at kigge på gamle fotos og billeder, for at få en ide om, hvordan den originale skorsten har taget sig ud. Det mest hensigtsmæssige for en gammel bygnings udtryk og udseende vil være at bevare de originale skorstene eller at rekonstruere disse. Ildsteder har været en nødvendighed i de gamle huse for madlavningen og for opvarmningen af bygningen. Skorstenen er derfor både en funktionel bygningsdel, men også en æstetisk detalje, der spiller en vigtig rolle for bygningens helhedsudtryk. Skorstenen er den del af huset, som visuelt peger opad og er med til at fortælle om husets indretning.

Tilbygninger:

De gamle og bevaringsværdige huse kan nogen gange være svære at tilpasse vores nutidige behov for beboelse med hensyn til plads, loftshøjde og rumstørrelser. Derfor kan det i nogen tilfælde være nødvendigt for ejeren at udvide med en tilbygning. Udvidelsen skal dog udføres på en yderst hensynsfuld måde, og i overensstemmelse med den oprindelige bygnings form og udtryk. Dette kan gøres ved at lade forsiden af det oprindelige hus ud mod offentlig vej stå uberørt og tilføje en bygningdel bagtil. Bygningen skal ikke være en fuldkommen efterligning af den gamle stil, men en ny del, der kobler sig på den oprindelige bygning, med et moderne udtryk. Det er vigtigt at der er sammenhæng i farvelægningen af facaden og at tagene passer sammen. Tilbygningens tagryg må ikke være højere end tagryggen på den gamle

Længehuset med traditionelt udskud.

Hus med tværfløj.

bygning.

Kilder: illustrationer og litteratur:

<http://www.foreningen-straatag.dk>

<http://www.taekkelaug.dk>

[http://www.sns.dk/byer-byg/infoblade-bygbevar/
index.htm](http://www.sns.dk/byer-byg/infoblade-bygbevar/index.htm)

<http://www.byogland.dk>

Det levende tag: Jørgen Kaarup Jensen, DR
multimedie (2004)

Bilag B

Krav til nyt byggeri jf. lokalplanens § 7.0

-relevant for bevaringsværdige bygninger og ejendomme omfattet af facadebyggelinie langs Emborgvej

Bygningens omfang

Husdybde 6-8 m. Længden mindst 1,5 x husdybden.

Bygningshøjde max 7,5 m. Facadehøjde 2-3 m

En etage, evt. med udnyttelig tagetage.

Tag

Symmetrisk sadeltag med 45 –50 graders taghældning, evt. med stejle helvalm, halv- eller kvartvalm.

Tagmateriale skal som udgangspunkt følge bygningens oprindelige tagdækning. Dette er i de fleste tilfælde strå, der afsluttes med lyng uden kragtæer.

Hvis strå - efter en konkret vurdering af brandsikkerhedshensyn - ikke kan godkendes, skal der anvendes røde vingetegl.

Tilbygninger

Tilbygninger skal i proportioner tilpasses hovedbygningen.

Skal opføres vinkelret på hovedbygningen, på ejendommens haveside og ikke ud mod Emborgvej.

Kan evt. udføres som selvstændige bygninger, der sammenbygges med hovedbygningen eller som udskud af en del af den bagudvendte facade.

Ydervægge og tagets materialer skal svare til hovedbygningen, dog kan der på tag endvidere anvendes tegl, skifer eller sort tagpap med trekantlister.

Småbygninger

Carporte, garager, udhuse og lignende må kun opføres bagved eksisterende bygninger på ejendommens haveside og ikke ud mod Emborgvej.

Ydervægge skal helst fremstå i materialer og farver, der svarer til hovedbygningen, dog kan der også anvendes bræddebeklædning i mørke farver.

Tage kan dækkes med tegl, skifer, grå fibercement eller gråt eller sort tagpap med listedækning.

Skorstene

Skorstenspiber skal mures i tegl med samme overflade og farve som husets ydervægge. Placeres i rygning eller i tagfladen på husets haveside og ikke ud mod Emborgvej.

Udformes i traditionel stil med udkraget sokkel, skaft og krone, evt. med udkragninger.

Kviste

Eventuelle kviste skal udformes som taskekviste, pultkviste eller tagskægkviste med samme tagbeklædning som huset.

Kvistenes samlede bredde må højst udgøre 1/3 del af tagfladens længde og de skal placeres symmetrisk på tagfladen som enkeltstående kviste.

Evt. beklædning under vindue skal udføres som vandret bræddebeklædning på klink.

Ydervægge

Murværk af blank eller pudset tegl, evt. bindingsværk.

Ved blanke mure eller tavler skal anvendes røde blødstrøgne sten.

Farver: Facader må udføres med følgende farver indenfor *den klassiske jordfarve skala*: Kridt, brændt umbra, dodenkopf, rød okker, lys engelskrød, lys guldokker og varm grå. Bindingsværk tillige med oxyd-sort.

Tavlefuger kan evt. males hvid.

Vinduer og døre

Vinduer skal udformes som murhuller med 2 rammede vinduer.

Der må gerne være sprosser, men i givet fald småsprosser med kitfals og med forsatsvinduer eller koblet ramme.

Hoveddør bør være fyldningsdør i traditionel stil for området. Vinduer og døråbninger i ydervægge skal gives en regelmæssig placering, proportionering og størrelse, som er velkendt i området.

Der må ikke opsættes udvendige skodder på facaderne.

Døre og vinduer skal males inden for ovennævnte farveskala.